

**ÇOCUKLARDA/ERGENLERDE
CİNSEL GELİŞİM SÜRECİNİN DESTEKLENMESİ
SEMİNERLERİ**

Katılımcılar İçin Tavsiye Yazılar

Hazırlayan:

Efsun Sertoğlu
Cinsellik Eğitmeni & Danışmanı
@efsun.sertoglu

İÇİNDEKİLER

Çocukların Bedensel Söz Hakkı

Efsun Sertoğlu

Uysallığa ve Özsavunma Hakkına Ruhsal-Eğitsel Bir Bakış

Uzm. Psk. Dan. Aykut Bora - Efsun Sertoğlu

Çocuğun Çocuğa şiddetinde Eğitim Önleyici Olur mu?

Efsun Sertoğlu

Bir Sokak Gösterisinden Pedagojik Notlar

Uzm. Psk. Dan. Aykut Bora

Yükümlülük Çocuğun Değil, Yetişkinindir

Avukat Seda Akço

Çocuk Görseli Paylaşmak İçin İyi Niyetli Olmak Yeterli Mi?

Ceren Suntekin

Çocukların Bedensel Söz Hakkı¹

Bu yazı; *Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği* bülteni 'Şifalı Bilgiler'in Temmuz 2017 sayısında yayınlanmıştır.
<https://cinselsiddetlemucadele.org/wp-content/uploads/2018/01/Dergi-1-DIGITAL.pdf>

Efsun Sertoğlu
Cinsellik Eğitmeni & Danışmanı

Bir yetişkin olarak çocuklarla ilişkilerimizde farklı farklı konumlarda bulunuyor olabiliriz: ebeveyn, bakım veren, öğretmen, psikolojik danışman, akraba, aile dostu, restoranda servis yapan garson, oyun parkındaki görevli, toplum merkezindeki gönüllü... Konumumuz her ne olursa olsun, doğdukları andan itibaren çocukların da tıpkı yetişkinler gibi saygı görmeyi hak ettiklerini bilmemiz önemlidir.

Bu yazı; çocukların haklarını koruma sorumluluğuna sahip yetişkinler olarak, çocuk algımızı ve çocuklarla kurduğumuz ilişkileri sorgulayabilmemiz, yanlış davranışlarımızı değiştirmek üzere adımlar atabilmemiz için somut örnekleri ve önerileri içeriyor. Yazı boyunca; çocuklarla, ergenlerle, gençlerle, ebeveynlerle, eğitimcilerle ve psikolojik danışmanlarla yaptığım cinsel eğitim çalışmalarından gözlem ve deneyimlerimi de paylaşmaya çalıştım. Haydi başlayalım!

Çocukların bedenlerinin kendilerine ait, özel ve değerli olduğunu kabul edin.

Çocukların bedenleri, dünyaya geldikleri ilk günden itibaren kendilerine ait, özel ve değerlidir. Belli bir yaşa gelene kadar bakımlarının ve ihtiyaçlarının yetişkinler tarafından karşılanması bu gerçeği değiştirmez. Yetişkinlerin sorumluluğu; (yaş dönemi ne olursa olsun) çocukların bedenlerine ve bedensel sınırlarına saygı göstermek, bedensel söz haklarını yok sayan davranışları durdurmaaktır. İşte bu davranışlara birkaç örnek;

- ✓ Onay almadan öpmek/sevmek,
- ✓ Size ya da bir başkasına sarılması için ısrarcı olmak,
- ✓ Öpmesi ya da sarılması karşılığında vaatlerde bulunmak, (“öpersen sana ... alırım”)
- ✓ Öpmediğinde ya da sarılmadığında araya mesafe koymak/küsmek,
- ✓ Hoşlanmadıkları davranışları (lakap takma, gıdıklama, sıkıştırma, mıncıklama, el şakası...) devam ettirmek,
- ✓ Giysilerini, iç çamaşırlarını ya da bezini kamusal alanlarda değiştirmek,
- ✓ Özbakım sorumluluğunu üstlenebilecek yaşa geldiği halde tuvalet sonrası temizliğini yapmak, banyo yaptırmak gibi konularda ısrarcı olmak.

Tüm bu davranışlar çocuklara;

- ✓ Kendi bedenleri üzerinde kontrol sahibi olmadıklarını; sizin ve başka yetişkinlerin, bedenlerine istedikleri zaman ve istedikleri şekilde dokunmaya hakları olduğunu düşündürür.
- ✓ Kendilerini güvende ve rahat hissettikleri alanı yok saymak anlamına gelir; bu da kişisel sınırlarını oluşturmalarını zorlaştırır.
- ✓ Akrabaların ya da yakınların davranışlarının sınır ihlali, şiddet ya da istismar olamayacağını düşünmelerine neden olur; bu kişilerden gelen ihlallere karşı savunmasız kalmalarına yol açar.

- ✓ Fiziksel temas kurmanın, bir başkasına sevgi ve değer göstermenin tek yolu olduğu mesajını verir.

Çocukların sınırlarını ihlal etmeyin.

Çocukları kendi sınırlarını tanımlayıp ifade edebilmeleri ve başkalarının sınırlarını ihlal etmemeleri için desteklemenin yolu, doğdukları günden itibaren sınırlarına saygı göstermek ve kişisel alanlarını ihlal etmemekten geçer. Başkalarının sınırlarını ihlal eden çocukların çoğunun sınırları sıklıkla ihlal edilen çocuklar olduğunu söylemek yanlış olmaz. Sınır eğitimi çocuğa ‘doğru davranış listesi’ verip bunlara uygun davranmasını bekleyerek yapılamaz. Etkili ve doğru olan yöntem; başkasının eşyalarını karıştırmama ya da izinsiz almama; tuvalet, banyo, soyunma odası, yatak odası gibi alanlara kapıya vurmaktan girmeme; kendi yatağında uyuma; başkalarının yalnız kalma ihtiyacına saygı duyma; onay almak için ısrarcı olmama; başkalarının ‘hayır’larını duyma ve dikkate alma gibi konular üzerine çocukla konuşmalar yapmak, sınırlara birlikte karar vermek ve bu sınırlara uyarak örnek olmaktır.

Sadece yetişkinlerin değil, çocukların kişisel alan ve sınırları da saygıyı hak eder. Karşımızdakinin henüz kendini sözle ifade edemeyen bir bebek olması onu istediğimiz şekilde miniciklayabileceğimiz anlamına gelmez. Bir yetişkine yapmadığımız şekilde; çocuğun yanında, o yokmuşçasına, onunla ilgili konuşma hakkımız yoktur. Sırlarını tutmamız gereken grup sadece yetişkinler değildir; çocukların, ergenlerin ve gençlerin sınırları da özenle ve saygıyla tutulmayı hak eder. Tüm yetişkinlerin; çevrelerindeki çocukların kişisel alan ve sınırlarına saygı gösterip göstermediklerini sorgulamaları ve varsa sınır ihlal eden davranışlarını düzeltmeye çalışmaları gerekir.

Çocuklardan ‘onay’ alın.

İçinde yaşadığımız toplumda onay alma pratiği yetişkinler arası davranışlarda bile tam anlamıyla oturmamışken, yetişkin ve çocuk arasındaki ilişkide neredeyse hiç akla gelmez ve gerekli görülmez. Mesela; çocuğun saçının ne zaman ve nasıl bir modelde kesileceğine ya da o gün ne giyeceğine karar veren genellikle ebeveynlerdir. Bir yetişkin, sokakta yanından geçen bir çocuğun yanağından hiç düşünmeden makas alabilir. Bir hekim, çocuk hastasına hangi işlemi neden yapacağını bilgisini vermeden ve muayene için izin istemeden işe koyulabilir. Çocuklara, *bedenlerine yönelik izinsiz her müdahalenin yanlış olduğu bilincini* kazandırabilmek için, yetişkinlerin çocuk algısının ve çocuklarla ilişkilene biçimlerinin değişmesi şarttır.

Yetişkinler, çocuklardan her zaman izin istemeli ve onay beklemelidir. “*Gel bana sarıl*” yerine “*sana sarılabilir miyim?*” demek ve cevap “*hayır*” ise ısrarcı olmamak; doğrudan elini tutmak yerine “*elini tutabilir miyim?*” diye sormak; “*saçını tarayabilir miyim?*”, “*yaralanan yerine bakabilir miyim?*” gibi soruları günlük hayatın bir rutini haline getirmek önemlidir. Böylece çocuk; bedenine yönelik izinsiz müdahalelerin kabul edilemez olduğunu ve başkaları ile kurduğu ilişkilerde onay alması gerektiğini öğrenir.

Çocukların ‘hayır’larını duyun ve dikkate alın.

Okullarda yürüttüğüm cinsel eğitim çalışmaları kapsamında 4. sınıflarla ‘bedensel söz hakkı’ ile ilgili bir ders yapıyordum. Çalışma sırasında çocuklara; “*istemedikleri, hoşlanmadıkları, rahatsız hissettikleri talep ve davranışları (karşılarındaki kişi bir yetişkin, öğretmen, ebeveyn,*

akraba dahi olsa) reddetme hakkına sahip olduklarını” söyledim. Bunun üzerine çocuklardan biri şunları paylaştı: *“Ben gıdıklanmaktan nefret ediyorum! Okuldan eve döndüğümde annem beni karşılıyor ve sıkıştırıp gıdıklıyor. Anne yapma, istemiyorum, rahatsız oluyorum diyorum ama dinlemiyor. Tekrar söylersem de küsüyor, sonra benimle konuşmuyor.”* Kişisel alan, sınırlar, hayır deme hakkı gibi konuları çalışırken buna benzer paylaşımları sadece çocuklardan değil, ergenlerden ve gençlerden de sıklıkla dinledim. En çok şikayetçi oldukları konuların başında; çevrelerindeki yetişkinlerin (özellikle ebeveynlerinin, akrabalarının ve öğretmenlerinin) sürekli olarak sınırlarını ihlal etmeleri geliyordu.

Zorbalık, şiddet, cinsel istismar gibi durumlarla nasıl mücadele edileceği söz konusu olduğunda; *‘çocuklara hayır deme becerisi kazandırma’*nın önemi üzerinde sıkça durulur. Bu beceriyi kazandırması beklenen grup ise özellikle ebeveynler ve eğitimcilerdir. Evet, bu önemli bir konudur. Çocuklara istemedikleri ve rahatsız hissettikleri bakışları, konuşmaları, şakaları, oyunları, sevmeye biçimlerini, davranışları vs. reddetme hakkına sahip oldukları anlatılmalı; başlangıçta onay verdikleri bir davranış sırasında iyi, rahat ve güvende hissetmezlerse ‘evet’i ‘hayır’a çevirebilecekleri söylenmelidir.

Ancak; çocukları yalnızca ‘dışarıdaki’ risklerden koruma saikiyle hareket ederek onlara kişisel sınırlara dair eğitim vermeye ve hayır deme becerisi kazandırmaya çalışan yetişkinler topluluğunun, çocukların sınırlarını sürekli ihlal etmesi hem tutarsız, hem de çocuklar için oldukça kafa karıştırıcıdır. 4. sınıf çocuğunun yukarıdaki paylaşımı buna iyi bir örnektir. Bu örnekte; hayır deme hakkını kullanan bir çocuk ile onun ‘hayır’ını duymayan, rahatsızlığını dikkate almayan, hatta hayır dediği için iletişimi keserek onu cezalandıran bir ebeveyn görüyoruz. Dolayısıyla ebeveynlerin, eğitimcilerin ve tüm yetişkinlerin; ilişkilendikleri çocuklarla kişisel sınırlar, hayır deme gibi konular üzerine konuşmanın yanı sıra ve belki bundan da önce, çocukların reddetme hakkını kabul edip etmediklerini, ‘hayır’larını dikkate alıp almadıklarını sorgulamaları gerekiyor.

Çünkü çocuklar; özellikle çevrelerindeki yetişkinler tarafından istemedikleri bir davranış için zorlandıkça, ‘hayır’ı ‘evet’e çevirmek için ikna edilmeye çalışıldıkça, bir davranışı reddettikleri için cezalandırıldıkça, kısacası ‘hayır’ın kabul edilebilir bir cevap olamayacağı mesajını aldıkça;

- ✓ Rahatsız oldukları durumlarda dahi yetişkinlerin söylediklerine/yaptıklarına itaat etmeleri gerektiğini öğrenirler.
- ✓ ‘Hayır’ demenin bir işe yaramadığını deneyimledikçe rahatsız oldukları durumları ifade etmekten vazgeçerler.
- ✓ Başkalarını memnun etmenin, kendi memnuniyetlerinden daha önemli olduğunu düşünürler.
- ✓ Yaşadıkları olumsuz deneyimlerle ilgili güven ilişkisi kurdukları yetişkinlerle konuşmak, onlardan destek istemek konusunda zorlanabilirler.
- ✓ ‘Hayır’ın bir cevap olmadığını; başkalarının sınırlarını rahatlıkla ihlal edebileceklerini düşünürler.

İyi bir dinleyici ve gözlemci olun.

Çocuklar, ergenler ve gençler; iyi hissetmedikleri durumları, güven ilişkisi kurdukları yetişkinlerle (ebeveyn, bakım veren, öğretmen, psikolojik danışman, akraba...) paylaşmak isteyebilirler. Yetişkinin, çocuğun konuşma ihtiyacını dikkate alması ve iyi bir dinleyici olması önemlidir.

Ebeveynlerle yaptığım bir çalışmaya katılan babalardan biri şunları paylaşmıştı: “5. sınıfa giden bir oğlum var. Geçen gün okuldan geldiğinde yüzü asıktı. Ne olduğunu sorduğumda, üç kız arkadaşının koridorda onu sıkıştırıp öptüğünü ve çok rahatsız olduğunu anlattı. Ben de ona tebessüm ederek oğlum bunda rahatsız olunacak ne var, ne güzel üç tane kız seni öpmüş dedim.”

Bu örnek iki açıdan oldukça sorunlu. Yaşadığı olay karşısında rahatsız olan ve bunu ebeveyni ile paylaşan çocuk, karşısındaki yetiškinden “bunda rahatsız olunacak bir şey yok, aksine bu güzel bir şey” mesajını alıyor. Bu yaklaşım; çocuğun kişisel sınırlarını oluşturmasını ve rahatsız olduğu durumları ifade etmesini zorlaştıracak ve çocuğu sınır ihlallerine açık hale getireceği için oldukça riskli. Örnekteki ikinci sorun ise ebeveynin cinsiyetçi yaklaşımı. Bu paylaşımının ardından babaya; “bir kızınız olsaydı, koridorda üç oğlan arkadaşı tarafından sıkıştırılıp öpüldüğünü ve rahatsız olduğunu paylaşıyorsa aynı karşılığı verir miydiniz?” diye sormuştum. Birkaç saniye süren sessizliğin ardından şu cevap gelmişti: “Hayır, muhtemelen panikler ve nereni öptüler diye sorardım.”

Bir yetişkin olarak, çocuğun paylaştığı konuyu kendi hayatınızda sorun olarak değerlendirmiyor ve hatta yukarıdaki örnekte olduğu gibi yaşamayı tercih ediyor olabilirsiniz. Önemli olan sizin ne hissettiğiniz değil, çocuğun ne hissettiğidir. İyi bir dinleyici olmak için;

- ✓ Anlattıkları karşısında, “bunda rahatsız olunacak ne var?”, “bence abartıyorsun”, “yanlış anlamış olabilir misin?”, “fazla hassas davranıyorsun” gibi yorumlar yaparak duygularını hafife almayın ve geçiştirmeyin.
- ✓ Bütün dikkatinizi ona verin; duygularını anlamaya çalıştığınızı ve önemseydiğinizi hissettirin.
- ✓ Bazen duyduklarınız sizi kaygılandırabilir, üzebilir, hatta öfkeli edebilir. Dinlerken duygularınızı kontrol altında tutmaya çalışın, çünkü tepkileriniz anlatmaya devam etmesini engelleyebilir.
- ✓ Konuşmak istemiyorsa üzerine gitmeyin, onu zorlamayın.
- ✓ Beden ve davranış odaklı, tarif isteyen, detaylı, yargılayıcı, suçlayıcı, korkutucu, utandırıcı soru ve yorumlardan uzak durun.
- ✓ Sizinle paylaştığı için teşekkür edin, onun için ne yapabileceğinizi sorun.

Unutmayın! Hak temelli ve güçlendirici bir dil, tutum ve yaklaşım; cinsiyeti her ne olursa olsun tüm çocuklar için bir hak ve ihtiyaçtır. Kız çocuklarını ahlaki normlarla baskılar ve kısıtlarken, oğlan çocuklarına sınırsız şekilde alan açmanın cinsiyetçilik ve ayrımcılık olduğunu fark edin. Cinsiyetçi kalıplarınızla yüzleşin, bunları değiştirmek için kendinizle çalışın.

Çocuklar, ergenler ve gençler; kendilerini iyi, rahat ve güvende hissetmedikleri durumları her zaman söze dökemeyebilirler. Dil gelişiminin henüz tamamlanmadığı bebeklik döneminde bu zaten mümkün olamayacaktır. Gelişim dönemi özelliklerine göre tepkiler farklılaşmakla birlikte; yüzlerini buruşturarak, kaşlarını çatarak, ağlayarak, öpücüğün ardından yanaklarını silerek, biri sarılmak istediğinde geri çekilerek ya da güvendikleri birinin arkasına saklanarak, içe kapanarak, gergin ve öfkeli tepkiler vererek, sınırlarını ihlal eden kişiye mesafeli davranarak da rahatsızlıklarını ifade edebilirler. İlişkilendiğiniz çocukların beden dilini, mimiklerini ve davranışlarını anlayabilmek için iyi bir gözlemci olun. Böylece, rahatsız hissetmelerine neden olan davranışı siz yaptıysanız özür dileyerek durdurmanız; bir başkası yaptıysa çocukla bu konu üzerine konuşmanız mümkün olur.

Çocukların yardım taleplerini geri çevirmeyin.

İlişkilendiğiniz çocuklara; iyi hissetmediği, rahatsız olduğu, üzüldüğü, baş edemediği, durduramadığı, kendi başına halledemediği herhangi bir durumu güvendiği bir yetişkinle paylaşmasının önemli ve gerekli olduğunu anlatın. Özellikle küçük yaş grubu için ‘güvenilir yetişkin’ ifadesi somut olmadığından, çocuğun güven ilişkisi kurduğu ve kolayca ulaşarak yardım isteyebileceği kişileri onunla birlikte belirleyin ve listeleyin. Belirlediğiniz kişileri çocukla yaptığınız konuşma hakkında bilgilendirin.

Yardım istediklerinde çocukların taleplerini geçiştirmeyin ve geri çevirmeyin. Çünkü bu tür davranışlar; anlatmaktan ve yardım istemekten vazgeçmelerine yol açar.

Özellikle ergenler ve gençler; akranları tarafından ‘şikayetçi’, ‘ispiyoncu’ gibi ifadelerle etiketlenebilecekleri kaygısıyla yetişkinlerden yardım istemeyebilirler. Çeşitli vesilelerle onlara; birinin zarar gördüğüne şahit oluyor ya da doğrudan kendileri zarar görüyorsa bir yetişkinin duruma dahil olması gerektiğini, bunun önemli olduğunu anlatın.

***

Yaşı fark etmeksizin her çocuğun bedeni, duyguları, düşünceleri, fikirleri, hayalleri, becerileri, seçimleri değerlidir. Çocuklarla konuşmak, bu konuşmalar sırasında iyi bir dinleyici olmak, dinlerken göz teması kurmak, çocukların kişisel alan ve sınırlarını ihlal etmemek, çocuklardan izin istemek ve onay beklemek vb. davranışlar birer saygı göstergesidir. Bütün bunlar çocuklara “*sen önemlisin; bedeninin, duygularının, düşüncelerinin, sınırlarının önemli*” mesajını verir. Bu mesajları alarak büyüyüp gelişen çocuğun kendilik algısı, özgüveni, özsaygısı ve kendini ifade etme becerisi olumlu yönde desteklenir.

Uysallığa ve Özsavunma Hakkına Ruhsal-Eğitsel Bir Bakış

*Bu yazı; Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği bülteni 'Şifalı Bilgiler'in Aralık 2017 sayısında yayınlanmıştır.
<https://cinselsiddetlemucadele.org/wp-content/uploads/2018/01/dergi-2-DIGITAL.pdf>*

Uysallık ve Özsavunma Üzerine

*Aykut Bora
Uzman Psikolojik Danışman*

Çocuk, başlangıçta ebeveynlerinin zihninde oluşan bir tasarımdır. Hakkında düşünülen; cinsiyeti, fiziksel özellikleri, mizacı hakkında tahmin, temenni ve atıflarda bulunulan bir tasarım... Ebeveynin eksik ya da yarım bıraktığını tamamlayacak, ulaşamadıklarını elde edecek, adeta bir benlik idealidir. Bu yönüyle ebeveyn için önemli bir ruhsal yatırımdır. Ona kendi yaşamında deneyimleyemediği doyumunu sunabilecek bir yatırım...

Bu yatırım, kısa ya da uzun vadede hayal kırıklıkları yaşatır. Beklenilenden farklı cinsiyetle doğan, özel bir gereksinimle dünyaya gelen, çok ağlayan, kolay uyumayan, arzu edilen hızda öğrenmeyen, başka şeylere ilgi duyan, farklı bir cinsel yönelimden, istenilen okulu, mesleği, partneri tercih etmeyen çocuklar/ergenler, ebeveyni ve/veya toplumu endişelendirir. Tasarladıklarından farklı bir varoluşla nasıl ilişkilenecekleri konusunda onları fazlasıyla zorlar. O nedenledir ki; birçok ebeveyn, öğretmen, okul, toplum ve yönetim, ilişki kurduğu ve idaresinde bulunan kimselerin uysal olmasını derinden arzular.

Kimse uysallıktan şikayetçi olmaz. Aksine uysallık çoğunlukla öne çıkarılır ve desteklenir. Ebeveynler, çocuklarının uysallıkları ile övünür hatta: *“Saatlerce aç bırak yine de sesini çıkarmaz. O kadar uysal bir bebektir. Bizi hiç üzmedi.”*

Talep etmeyen, reddetmeyen, diretmeyen, razı gelen çocuk ve ergenleri “idare” etmek herkes için çok daha kolaydır. Farklı düşünen, itiraz eden, direnen çocuk, ilişkilendiği yetişkinde narsistik bir kırılmaya neden olur. Birçok öğretmen; kendilerine zorlayıcı sorular soran, sunduğu bilgiyi doğrudan içe almayı irdeleyen çocuklarla çalışmaktan pek hoşnut olmazlar. Yönetimler de kendilerini eleştiren, farklı düşünen, mücadele eden kimseleri tekinsiz bulur. Onları “marjinal” olarak adlandırarak nicelikli çoğunluğun dışında bırakır. Çoğu zaman şiddete ya da benzer örüntülere sahip yaptırımlarla onları uysal kimseler olmaya zorlar.

Ruhsal destek almak üzere başvuran ebeveynlerin beklentileri de çoğunlukla çocuk ya da ergenlerinin ehlileştirilmesi yönündedir. Yeteri kadar uysallaştırmayan süreci iyileşmeden saymazlar. Uzun süren bir psikolojik danışmanlık sürecinin sonunda birçok belirtisi hafiflemiş, daha sağlıklı ilişkiler kuran, kendisi hakkında çok şey öğrenen, yeteneklerini fark edip onlarda derinleşmeye başlayan bir ergenin ailesi, *“artık söylediklerimize daha çok itiraz ediyor, ona istediklerimizi yaptırıyoruz”* diyerek deneyimlediğimiz süreci sorgulamışlardı. Oysa itiraz etmeyen, her istenilene yapan, sessiz bir ergen daha çok endişelendirmelidir.

Ebeveynlerini hiç üzmeyen, gelişimlerinin farklı basamaklarında onları hiç zorlamayan çocukların ruhsal yapılanmaları hakkında düşünülmelidir. Bu kadar uysal bir ruhsallıkta gerçek bir kendilikten söz etmek mümkün müdür? Donald Winnicott'ın sözünü ettiği “sahte kendilik” tam da böylesi bir durumun tarifidir.

Çocuk ya da ergen üzerinde arzulanan bu uysallık inşası onu öznel ve gerçek bir varoluştan alıkoyar. Var olmak için kendini ötekine uyarlamaya mecbur bırakır. Bedensel ve ruhsal olarak özsavunma beceri ve stratejilerini körelterek onu yaşamda kendisini bekleyen zorluk, tehdit ve tehlikelere açık hale getirir. Yetişkinler olarak çocuklardan dış gerçekliğe uyum sağlamalarını beklemeli, bu konuda onlara yeterince iyi birer kolaylaştırıcı olmayı denemeliyiz; onları uysallaştırmayı değil.

Satırlarımı Halil Cibran'dan bir alıntı ile sonlandıracağım:

*Çocuklarınız sizin çocuklarınız değil,
Onlar kendi yolunu izleyen Hayat'ın oğulları ve kızları.
Sizin aracılığınızla geldiler ama sizden gelmediler
Ve sizinle birlikte olsalar da sizin değiller.
Onlara sevginizi verebilirsiniz, düşüncelerinizi değil.
Çünkü onların da kendi düşünceleri vardır.
Bedenlerini tutabilirsiniz, ruhlarını değil.*

...

Özkoruma ve Özsavunma Hakkı Üzerine

*Efsun Sertoğlu
Cinsellik. Eğitimci & Danışmanı*

Yetişkinler dünyası, çocuklardan ve ergenlerden uysallığın yanı sıra koşulsuz saygı ve itaat bekler. İçinde yaşadığımız toplumda, yetişkinler ve çocuklar arasında güce, hiyerarşiye dayalı bir ilişki hakimdir. Güç her daim yetişkindedir. Böylesi bir ilişkilene biçiminde çocuk; yetişkine karşı çıkmamanın, itiraz etmenin, rahatsız olduğu durumları ifade etmenin, sınırlarını hatırlatmanın, “hayır” demenin “saygısızlık” ve “ayıp” olacağını öğrenir. Diğer yandan, özellikle evlerde ve okullarda şiddet üzerine konuşulurken; “*şiddet çok kötüdür, hiçbir şekilde kabul edilemez; hiç kimseye sesini yükseltmez, bağıramazsın, kimseyi itemezsin, kimseye vuramazsın*” gibi tek yönlü mesajlar verilir. Bütün bunlar çocuklara ve ergenlere; hem yetişkinlerle hem akranlarıyla kurdukları ilişkilerde kendini korumak için ses çıkarmanın, kendini savunmanın kötü ve yanlış olduğunu düşündürebilir. Bu da tehdit ve tehlikelere karşı savunmasız kalmalarına neden olur.

Çocuklarla şiddet, şiddet türleri ve şiddetsiz iletişim yolları üzerine konuşmak elbette çok önemlidir. Ancak bunun yanı sıra; rahatsız oldukları, iyi hissetmedikleri, tehlike altında kaldıkları durumlarda -karşılarındaki kişi bir yetişkin olsa bile- “özkoruma ve özsavunma hakkı”na sahip olduklarını da anlatmak gerekir. Çocuklar; bir başkası üzerinde güç uygulamak üzere gerçekleştirilen şiddet davranışları ile kendini koruma ve savunma arasındaki farkı öğrenmelidir. Özkoruma ve özsavunma dendiğinde akla sadece fiziksel olan gelmemelidir. Sınırlarını tanımlayıp ifade etmek, sınır ihlallerini bakışla, beden diliyle ya da sözle durdurmak, kararlı bir şekilde “hayır” demek, zarar veren ilişkileri kesmek, bazı durumlarda bağırarak gibi davranışlar da kendini korumanın ve savunmanın içindedir.

Yetişkinler olarak çocuklara anlattıklarımızla günlük yaşamdaki tutum ve davranışlarımız çoğu zaman çelişir; bu da çocukların kafasını karıştırır. Örneğin; “*çocuk olarak hakların var*” bilgisini paylaşıp bu hakları korumamak, hatta ihlal etmek bir çelişkidir. Benzer şekilde, onlara sadece özkoruma ve özsavunma hakkına sahip olduklarını anlatmak yetmez. Bu hakkı kullanan çocuk ya da ergen karşısında yetişkinin nasıl bir tutum sergileyeceği de önemlidir. Böyle bir durumda çocuğa tepki göstermek; (bir bakış, mimik, söz ya da davranışla) ona

yaptığının yanlış olduğunu hissettirmek, düşündürmek kafa karıştırıcı ve zarar vericidir. Bu konuyu bir örnek üzerinden anlatmaya çalışacağım.

Cinsel eğitim çalışmaları yürüttüğüm okullardan birinde, sınıf öğretmenleri 4. sınıflarla bedensel sınırlar, sınırlarını koruyabilme, hayır deme hakkı gibi konularla ilgili çalışmalar yapıyorlardı. Oldukça önemli bulduğum bu koruyucu-önleyici çalışmalar sürerken, iki çocuk ve sınıf öğretmeni arasında geçen bir konuşmaya şahit olmuştum. Öğretmenin yanına gelen çocuklardan biri oldukça öfkeli görünüyordu. Yanındaki çocuğu işaret ederek, *“bana sürekli isim takıyor, kaç kez istemiyorum, rahatsız oluyorum, yapma, yapamazsın, ben sana yapsam hoşuna gider mi dedim ama devam ediyor, hatta yeni yeni isimler takmaya başladı”* diyerek gergin bir şekilde olayı anlatmaya başladı. Tam bu sırada diğer çocuk araya girerek *“öğretmenim az önce bana kes sesini artık, sus diye çok kötü bağırdı”* dedi. Öğretmen ilk olarak rahatsızlığını ifade eden çocuğa dönerek *“arkadaşına bağırman kesinlikle kabul edilemez, özür dilemen gerekiyor”* dedi. Ona özür dilettikten sonra diğer çocuğa dönerek *“sen de isim taktığın için özür dilemelisin”* dedi ve çocukları barıştırıp konuyu “tatlıya bağladı”.

Bu olay; hem çocuğun özsavunma hakkını kullanma biçimine, hem de bu hakkı kullanan çocuk karşısında yetişkinin kafa karıştırıcı tutumuna iyi bir örnek. Çocuk, bir süredir yaşamakta olduğu sınır ihlalini -tam da öğretmenin derslerde ona öğrettiği gibi- kararlı bir şekilde hayır diyerek durdurmaya çalışıyor, ihlali durduramadığı noktada sesini yükselterek özsavunma hakkını kullanıyor, sonrasında da yine derslerde öğretildiği şekilde “güvendiği bir yetiştikten” konuyla ilgili destek istiyor. Konuyu dinleyen öğretmenin ilk olarak sınırları ihlal edilen çocuğa yönelerek *“bağırman kesinlikle kabul edilemez”* demesi, yani bu tepkiyi bir şiddet davranışı olarak ele alması her iki çocuğun da şiddet ile özsavunma arasındaki farkı anlamlandırmalarını zorlaştıracaktır. Öğretmenin yapması gereken; öncelikle arkadaşının “hayır”larını dikkate almayan, rahatsız edici davranışı durdurmayan, sınır ihlal etmeye devam eden çocuğa bu davranışlarının “kabul edilemez olduğunu” söylemek; bazı durumlarda bağırmanın, ses yükseltmenin şiddet değil, kendini ve sınırlarını koruma davranışı olabileceğini açıklamaktır. Bu tür bir yaklaşım her iki çocuğu da hem sınırlara saygı duyma, hem de kendini koruma anlamında güçlendirecektir.

Diğer tüm canlılar gibi insan da yaşamda mücadele etme, kendini ve sınırlarını koruma gibi doğal yetilere sahiptir. Yetişkinlerin sorumluluğu; çocuklardan ve ergenlerden koşulsuz uysallık ve itaat bekleyerek özkoruma ve özsavunmaya hizmet eden yetilerini köreltmek değil, bu yetilerin varlığını sürdürmesine yardımcı olmaktır.

Çocuğun Çocuğa Şiddetinde Eğitim Önleyici Olur Mu?

*Bu röportaj Beyza Kural tarafından gerçekleştirilmiş ve 4 Nisan 2018'de Bianet'te yayınlanmıştır.
<https://m.bianet.org/bianet/cocuk/195796-cocugun-cocuga-siddetinde-egitim-onleyici-olur-mu>*

Cinsellik Eğitmeni & Danışmanı Efsun Sertoğlu ile röportaj

Çocuğun çocuğa cinsel istismarı nasıl önlenabilir? Bu konuda cinsel eğitim etkili olur mu?

Ebeveynler, bakım verenler, eğitimciler, aslında yetişkinlerin büyük kısmı; çocuklara belli bir konuda bakış açısı kazandırmayı, onlarda farkındalık yaratmayı ya da davranış değişikliği oluşturmayı arzu ediyorlarsa bunu genellikle anlatarak, “öğretmek” yapmayı tercih ediyorlar. Ve bu eğitimlerin sihirli bir değnek gibi hızla etki etmesini bekliyorlar. Çocukların birbirlerine yönelik sınır ihlallerini, zorbalık ve şiddet davranışlarını önlemek/durdurmak için de genellikle ilk akla gelen şey onlara “eğitim vermek” oluyor. Bu konularla ilgili eğitim çalışmaları yapmak elbette gerekli ve önemli. Özellikle cinsel eğitimin koruyucu-önleyici yönü tartışmasız bir gerçek. Ancak cinsel eğitimden önce, konuşmamız gereken başka gerçekler var.

Çocukların kendi sınırlarını tanımlayabilmelerini, sınırlarının ihlal edildiği durumlarda “hayır” diyebilmelerini, başkalarının sınırlarına saygı göstermelerini, birbirleri ile güce dayalı ilişki kurmamalarını, şiddetsiz bir iletişimi benimsemelerini, birbirlerine zarar vermemelerini, hak ve sorumluluk bilincini kazanmalarını... istiyorsak bunun yolu onlara eğitim vermekten değil, günlük hayatın içindeki tutum ve davranışlarımıza, toplumsal dinamiklere bakmaktan ve öncelikle bu alanları düzenlemekten geçiyor. Çünkü çocuklar bizim onlara sözlü olarak anlattıklarımızdan daha çok gözlemleyerek, deneyimleyerek, yaşayarak öğreniyorlar.

Günlük hayattaki tutum ve davranışlarımız, toplumsal dinamikler derken neyi kastediyorum bunu biraz açayım. İçinde yaşadığımız toplumda, yetişkinler ve çocuklar arasında güce, hiyerarşiye dayalı bir ilişki hakim. Güç ve son sözü söyleme hakkı her daim yetişkinde. Böylesi bir ilişkilene biçiminde çocuk; yetişkine karşı çıkmamanın, itiraz etmenin, rahatsız olduğu durumları ifade etmenin, sınırlarını hatırlatmanın, “hayır” demenin “saygısızlık” ve “ayıp” olacağını öğreniyor. Çünkü yetişkinler dünyası, çocuklardan ve ergenlerden daima uysallık, saygı ve itaat bekliyor. Diğer yandan çocuklar, gücü elinde bulunduran yetişkinler tarafından sıklıkla hakları ve sınırları ihlal edilen; şiddetin her biçimine (fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik) maruz bırakılan bir grup. Bütün bunların yanı sıra; çocukların ve ergenlerin izledikleri çizgi filmleri/dizileri/filmleri/klipleri, yaygın şekilde kullandıkları interneti ve sosyal medyayı, oynadıkları dijital oyunları, içinde yaşadıkları aile ortamını ve toplumu, çevrelerinde gördükleri ilişki biçimlerini, sokak dilini... düşünelim. Bütün bu alanlarda toplumsal cinsiyet kalıpları, cinsiyetçilik, güç ilişkileri, zorbalık, hak ve sınır ihlalleri, şiddetin her biçimi oldukça yaygın ve normalleşmiş halde.

Toplumun ve medyanın cinsel istismar ve cinsel şiddet vakalarına yaklaşımı ise üzerine saatlerce konuşabileceğimiz bir konu. Faili değil, şiddete maruz bırakılanı suçlayan toplumsal algıyı (mağdur suçlayıcılık) düşünelim: “Orada ne işi vardı, öyle giyinmeseydi, öyle gülmeseydi, aileler çocuklarına sahip çıksaydı...” Medyanın cinsel istismar ve cinsel şiddet haberlerini verirken kullandığı dile ve görsellere de dikkat edelim. Çoğunda şiddetin estetize edildiğini, hatta pornografikleştirildiğini; haberlerin şiddet eylemine odaklanmayıp röntgenci hazza hizmet ettiğini görürüz. Şiddetin her biçiminin normalleştirildiğini ve kanıksandığını

söylemiştim. Dizilere, komedi programlarına, karikatür dergilerine, sosyal medyaya ya da sokağa bir de bu gözle bakalım. Bütün bu alanlarda fiziksel ve cinsel şiddetin, en çok da tecavüzün şakasının, komedisinin yapılabildiğine şahit oluruz. Cinsel istismar ve cinsel şiddetle ilgili hakim toplumsal algı hukuki süreçlerde de karşımıza çıkar. Rızası vardı tartışmaları, iyi hal indirimleri, cezasızlıklar, failerin korunması... bütün bu algıdan azade değildir.

Şimdi birlikte düşünelim. Böyle bir toplumsal yapı içinde, çocukların/ergenlerin güç ilişkilerini ve şiddet davranışlarını normalleştirmemesi mümkün mü? Çocuklardan birbirlerinin sınırlarını ihlal etmemelerini, kendi aralarında şiddetsiz ilişkiler kurmalarını beklemek gerçekçi mi? Yaş, konum ya da cinsiyet açısından “güçlü/üstün” kabul edilen tarafın diğeri üzerinde kontrol, baskı, şiddet uygulayabildiğini ve bunun bir yaptırımı olmadığını deneyimleyen çocukların/ergenlerin, gücün kendilerine geçtiğini düşündükleri noktada diğeri ezmeye /cezalandırmaya kalkma ihtimali yok mu? Çocukların/ergenlerin birbirleri ile hak temelli, eşitlikçi ve şiddetsiz ilişkiler kurmalarını sağlamanın tek yolu onlara eğitim vermek mi?

Öncelikle her birimiz bu sorular üzerine düşünelim. Şiddet algımızı, şiddet biçimleri arasında hiyerarşi kurup kurmadığımızı, mağdur suçlayıcı olup olmadığımızı, cinsiyetçi kalıplarımızı, günlük yaşamda kullandığımız dili, tutum ve davranışlarımızı, çocuklarla ilişkilendirme biçimlerimizi, çocuklara bizden neler aktarıldığını gözden geçirelim. Bir örnek: günlük dilde konuşurken cinsiyetçi küfürler eden, yazışırken “amk” kısaltmasını kullanan, yani dilindeki cinsel şiddeti umursamayan, cinsiyetçi şakalar yapmaktan geri durmayan yetişkinleri düşünelim. Bu yetişkinlerin; çocuktan çocuğa, yetiştikenden çocuğa ya da yetiştikenden yetiştikene yönelen cinsel şiddet eylemleri söz konusu olduğunda ses çıkarması size de tutarsız görünmüyor mu? Kendi dilimizle, algımızla ve davranışlarımızla şiddeti nasıl beslediğimizin ve normalleştirdiğimizin farkında değil miyiz? Bütün bunlarla ilgili öncelikle kendi kendimize özeleştiri verelim. Kendimizi dönüştürmeden toplumsal dönüşümü sağlayamayacağımızı unutmayalım.

Cinsel eğitimi, bütün bu sorular üzerine düşündükten sonra elbette konuşalım. Cinsel eğitim; çoğu zaman zannedildiği üzere çocuklara/ergenlere sadece bedeni tanıtmak, cinsel organların doğru ve bilimsel isimlerini öğretmek, ergenlik döneminde yaşanacak değişimleri anlatmak, cinsel davranışlarla ilgili sorularına cevap vermektense ibaret değildir. Kapsamlı ve hak temelli bir cinsel eğitim; özel alan, sınırlar, hayır diyebilme, ötekinin sınırlarına saygı duyabilme, toplumsal cinsiyet kalıpları, toplumsal cinsiyet temelli şiddet, ayrımcılık, güç ilişkileri, rıza/onay kavramı, cinsel şiddet ve şiddetin diğer biçimleri gibi pek çok konuyu içine alır, almalıdır. Bütün bu konuları çocuklarla/ergenlerle gelişim dönemlerine uygun bir dil ve yaklaşımla konuşmak akranlar arası şiddet, hak ve sınır ihlalleri, şiddet davranışları açısından koruyucu ve önleyicidir.

Bu eğitimler nasıl, kimler tarafından ve ne zamandan itibaren verilmeli?

Kapsamlı ve hak temelli cinsel eğitimi genellikle formal bir eğitim olarak düşünüyoruz. Formal eğitim; yapılandırılmış içeriklerden oluşan, tasarlanmış bir eğitim modelidir. Cinsel eğitim dendiğinde aklımıza sadece “ebeveynin ya da eğitmenin çocuğa/ergene önceden hazırlanmış bir içeriği aktarması” gelmesin. Bu da bir yöntem elbette ve kullanılmalı, ancak cinsel eğitimin her zaman bu şekilde gerçekleşmesi gerekmiyor.

Aslında cinsel eğitim doğumla, hatta doğum öncesi dönemden itibaren başlıyor, başlamalı. Zihinlerde genellikle formal bir eğitim belirdiği için yetişkinler “küçük bebeğe ne anlatılır ki?” ya da “cinsel eğitim için çok erken değil mi?” diye düşünebiliyorlar. Bu yaklaşım biraz da en başta ifade ettiğim “anlatarak öğretme” merakımızdan kaynaklanıyor. Oysa bir de informal öğrenme var. Doğumdan itibaren; bize bakım verenlerin yaklaşımından oynadığımız oyunlara, okuduklarımızdan izlediklerimize, kurduğumuz sosyal ilişkilerden günlük yaşam aktivitelerine kadar pek çok alanda gözleme ve deneyime dayalı olarak da öğreniyoruz. Cinsel eğitimde de benzer bir öğrenme söz konusu. Örneğin; doğumdan itibaren bebeğin cinsel bir varlık olduğunu kabul etmek, fiziksel ihtiyaçları kadar duygusal ihtiyaçlarına da cevap verebilmek, onunla şefkatli, kapsayıcı ve şiddetsiz bir ilişki kurmak, henüz kendisini sözle ifade etmese de özel alanı ve sınırları olduğunu bilmek, sınırlarına saygı göstermek, bebeği ihmal ya da istismar etmemek... bütün bunlar da cinsel gelişim sürecini desteklemek, bir anlamda informal şekilde cinsel eğitim vermektir.

Çocukların büyüme-gelişme süreçlerine rehberlik ederken onları cinsiyetçi kalıplara hapsetmemek, “kız-oğlan” ikiliğine sığdırmadan istedikleri renkleri giymelerine, diledikleri oyuncaklarla oynamalarına, duygularını bastırmadan ifade edebilmelerine alan açmak; kendi bedenini ve cinsel organlarını keşfetmeye başlayan çocuğa baskılayıcı ve yasaklayıcı davranmamak; çocuğun özel alanına ve sınırlarına saygı göstermek, bir temastan, şakadan ya da sohbetten rahatsız olduğunu ifade eden çocuğun rahatsızlığını dikkate almak ve durmak; eşitlik, farklılıklara saygı, toplumsal cinsiyet kalıpları, ayrımcılık, şiddet üzerine konuşmalar yapmak... bunların hepsi cinsel eğitimidir. Bütün bu konular “fırsat eğitimi” dediğimiz bir yöntemle ele alınabilir. Örneğin; çocukla birlikte okuduğunuz bir masalda cinsiyetçi kalıplar varsa masalı ters-yüz ederek yeniden okumak ya da televizyonda şiddet içeren bir sahne çıktığında hemen kanalı değiştirmek yerine çocukla bunun hakkında konuşmak birer fırsat eğitimidir.

Cinsel eğitim ebeveynler, bakım verenler, eğitimciler, okul psikolojik danışmanları tarafından verilebilir. Doğumdan itibaren verilen mesajların yanı sıra, özellikle eğitimciler ve psikolojik danışmanlar, yapılandırılmış sınıf içi çalışmalar da yapabilirler. İster formal ister informal olsun, cinsel eğitimde temel ilke yetişkinin ayartıcı/kışkırtıcı ya da baskılayıcı/yasaklayıcı davranmaması, daha nötr bir dil ve yaklaşımı benimsemesidir.

Unutulmamalıdır ki, kapsamlı ve hak temelli bir cinsel eğitim her çocuğun hakkıdır!

Bir Sokak Gösterisinden Pedagojik Notlar

*Bu yazı, 19 Şubat 2018'de Self Psikoloji Akademi sitesinde yayınlanmıştır.
<http://selfpsikoloji.com/2018/02/19/bir-sokak-gosterisinden-pedagojik-notlar/>*

*Aykut Bora
Uzman Psikolojik Danışman*

Londra'da bir pazar yerinde yürüyorum. Uzak olmayan bir mesafeden gelen sese ve eşlik eden gülüşmelere doğru daha bir sıklaştırıyorum adımlarımı. Az ileride, taşınabilir bir cihaza bağladığı mikrofonu ile hikayeler anlatan bir performans sanatçısı görüyorum. Küçük bir kalabalık, dikkatli gözlerle kendisini izliyor; yaptığı şakalara kahkaha ve alkışlarla karşılık veriyorlar. İngiliz aksanını takip etmek zormuş diye geçiriyorum içimden. Kalabalık gittikçe artıyor. Gösterici, dikkatleri üzerinde toplama ve sürmesini sağlamada oldukça başarılı. Arada şakalarını kaçırırsam da yine de gülebiliyorum.

Hikayelerini tamamladıktan sonra akrobatik bir gösteri yapacağını haberini veriyor. Anlattığı eğlenceli hikayelerle etkilediği kalabalığı şimdi de heyecanlandırarak belli ki... Arkasında duran duvara yasladığı ve gösterisi esnasında daha önce dikkat etmediğim bir merdivene doğru uzanıyor. Üzerindeyken dengeyi sağlamak ve sürdürmek zorunda olduğu bu merdivenin basamaklarına teker teker çıkıyor. Her bir basamakta kalabalık, kocaman bir alkışla ödüllendiriyor kendisini. Merdivenin üzerindeki korktuğunu söylese de yaptığı işte ne kadar usta olduğu hissediliyor. O nedenle kalabalık, endişeli bir bekleyişten uzak, her bir basamakta anlattığı kısa hikayelere gülmekle meşgul.

Merdivenin en üst basamağına tırmanmasının ardından, izleyiciler arasından çocuk bir yardımcıya ihtiyacı olduğunu söylüyor ve gözlerini kalabalığın arasındaki çocukların üzerinde gezdiriyor. Henüz birkaç çocukla göz göze gelmişken hemen solumda duran, sekiz yaşlarında bir kız çocuğu atılıyor. Cesareti büyük bir alkışı hak ediyor kalabalıktan. Sahnenin ortasına gelip önce göstericiyi selamlıyor. Gösterici, yüksek sesle adını söylemesini istediğinde adının Lilly olduğunu öğreniyoruz. Lilly, sakın ve kendinden emin görünse de yüzündeki çocuksu heyecan kalabalığa da geçiyor. En öndeki izleyicilerin birkaç adım gerisinden gösteriyi izleyen ebeveynlerine bakıp gülümsüyor. İçten bir gülümsemeyle karşılık veriyor ebeveynleri. Babası, cep telefonunun kamerası ile kayıt yapmaya başlıyor.

Gösteriyi yapan kişi; ondan nasıl bir yardım istediğini, güvenliği için neler yapması gerektiğini araya şakalar sıkıştırarak anlatıyor. Kurallar konusunda anlaşıldıktan sonra, ilk olarak az ileride yerde duran üç lobutu sırayla kendisine atmasını istiyor. Lilly, anlatılanı sakince dinliyor ve ardından yerde duran lobutların yanına koşarak birini alıp geri geliyor. Gösterici, üçe kadar sayacağını ve üç dediğinde lobutu yukarı doğru fırlatmasını istediğini söylüyor Lilly'ye. O, üç dediğinde Lilly lobutu fırlatıyor; fakat göstericiye ulaşmadan yere düşüyor. Kalabalık gülüyor tabii. Lilly, ağlayarak ebeveynlerine doğru koşuyor. Ebeveynleri de gülüyor kalabalıkla birlikte. Annesi; Lilly'yi kucaklıyor ve isterse bir kez daha deneyebileceğini, hatta kendisinin de sahnede ona eşlik edebileceğini söylüyor. Lilly, 'nooo' diye kestiriyor. Gösterici Lilly'nin kırıldığına farkında. Kalabalığa dönüp yardımları için Lilly'yi alkışlamalarını istiyor. Az sonra dikkatler Lilly'den uzaklaşıp yeniden göstericiye odaklanıyor.

Gösterici, kalabalığa dönerek başka bir gönüllü davet ediyor. Lilly yaşlarında bir kız çocuğu atılıyor sahneye. Fransalı olduğunu öğreniyoruz. Gösterici Fransızca birkaç şaka yapıyor ona.

Kalabalık epey artmış durumda. Fransalı çocuk, göstericinin anlattıklarını eksiksiz dinliyor ve az sonra Lilly'nin yapamadığını yapıyor. Sırasıyla üç lobutu da merdivenin üzerindeki göstericiye ulaştırıyor. Alkışlar epey uzun sürüyor bu kez. O da izleyicilerin önünde eğilip başıyla selamlıyor. Ebeveynlerinin yanına oturana dek sürüyor alkışlar. Bu durumu nasıl karşıladıklarının merakıyla hemen yanımda duran Lilly ve ailesine dönüyorum. Lilly, buruk görünüyor. Yapamamış olmanın hissettirdiklerinin yanı sıra, başka bir çocuğun başarmış olmasına ilişkin hissettiği çocuksu haset, yüz ifadesinde belirgin. Annesinin bacağına sarılmış öylece duruyor. Ailesi ise neşeli. Coşkuyla az önceki çocuğu alkışlıyorlar. Gösterici son şakaları ile gösteriyi sona erdiriyor. Hemen herkes yüzüne yerleşmiş gülümseme ile pazar yerindeki gezintilerine devam etmek üzere meydandan uzaklaşıyor. Lilly ve ailesi de... Bir sokak gösterisinden arda kalan bu detayları, pedagojik açıdan iyi bir örnek olduğunu düşünmem sebebiyle sizinle paylaşıyorum. İyi bir örnekti; çünkü:

Lilly'nin ebeveynleri çocukları başarısız olduğunda ona kızmadılar.

Onu yatıştırmak için başarısız olduğu eylemin kendisini değersizleştirmediler.

İstemediğini söylediğinde onu yeniden sahneye çıkması ve az önceki eksikliği telafi etmesi için zorlamadılar.

Başka bir çocuk sahneye çıktığında Lilly'yi de alıp oradan uzaklaşmadılar.

O çocuk, Lilly'nin yapamadığını yaptığında o çocuğu alkışlayabildiler.

Lilly'ye hissettiği olumsuz duyguları ifade edebileceği güvenilir bir alan açmanın yanı sıra o çocuğu alkışlayarak kimi olumsuz duyguların nasıl dönüştürülebileceğini de dolaylı olarak öğretiler.

Son olarak;

Geçtiğimiz günlerde tanıklık etmenin dahi ruhsal açıdan oldukça zorlayıcı olduğu, çocukların cinsel istismarı ile yakından ilişkili olduğunu düşündüğüm bir detayı paylaşacağım. Bunu bilhassa sona sakladım.

Gösterinin başından beri kalabalık neredeyse yapılan her şakaya gülüyor ve alkışla karşılık veriyordu. Lilly sahneye çıktığında da durum farklı değildi; fakat kısa bir aralık hariç. Gösterici, Lilly'ye kuralları anlatırken lobutları cinsel organına denk getirmemesi için onu uyarmıştı. Az önceye kadar her şakaya gülen kalabalık adeta buz kesmişti. Yüzlerde gülümseme dahi yoktu. Bir çocuğa cinsel içerikli şaka yapılmasıydı bu tepkisiz tepkinin sebebi. Gösterici, söylediğinin hoş karşılanmadığını anlamış ve hızlıca konuyu değiştirmişti. Söylediğinin kalabalığı güldüreceğini ummuştu belli ki; fakat kalabalığın bu sessizliği ona da önemli bir ders vermişti. Çocukların örseleyici her türlü söz, tutum ve davranıştan korunmalarının yetişkinlerin sorumluluğunda olduğunu anlatan unutulmaz bir ders...

“Yükümlülük Çocuğun Değil, Yetişkinindir”

Bu röportaj Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği tarafından gerçekleştirilmiş ve 27 Şubat 2017’de derneğin web sayfasında yayınlanmıştır.

<https://cinselsiddetlemucadele.org/2017/02/27/1326/>

Avukat Seda Akço

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya’nın 4 Şubat tarihinde katıldığı programda cinsel istismarın önlenmesine yönelik çocuklara ‘mahremiyet eğitimi’ verileceğini söylemesi basında ve çocuklarla çalışan uzmanlar arasında tepkiler uyandırdı. Biz de Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği olarak, çocuk hakları alanındaki çalışmalarını ilgiyle takip ettiğimiz; görüşlerine ve yorumlarına güvendiğimiz Avukat Seda Akço ile kafa açıcı bir röportaj gerçekleştirdik. Kendisine bize ayırdığı zaman ve bilgilendirici cevapları için teşekkür ediyoruz.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya, katıldığı bir programda çocuk istismarını engellemek için çocuklara ‘mahremiyet eğitimi’ verilmesini planladıklarını söyledi. Kaya’nın yapmış olduğu bu açıklama hakkında ne düşünüyorsunuz? Çocuğa “hayır” demeyi öğretmek, çocuk istismarı ile mücadele stratejisi olabilir mi?

Çocuklara kendilerini nelerden ve nasıl koruyabileceklerini öğretmek elbette gerekir. Bu kapsamda; çocuğa bedenini, bedenin ihtiyaçlarını, bedeni üzerinde sahip olduğu hakları öğretmek ve istemediği bir davranışla karşılaştığında “hayır” diyebileceğini, zorda kalırsa bağırabileceğini, bu tür durumlarda hemen güvendiği bir yetişkine durumu anlatması gerektiğini öğretmek önemlidir.

Ancak bunun bir çocuk istismarı ile mücadele stratejisi olarak sunulmasına itirazım var. Bir de, bu öğretme işinin nasıl yapılması düşünülüyor, onu merak ediyorum. Önce bu merakımı açıklayayım, sonra itirazımı.

Merak ediyorum çünkü, bir çocuğa sadece istismara “hayır” demesi öğretilemez diye düşünüyorum. Çocuğa, her konuda görüşlerini serbestçe ifade edebileceği bir ortam yaratmadan, sadece istenmeyen dokunuşlara “hayır” demeye dair verilecek eğitim, çocukların kaygı düzeylerini yükseltebilir. Çocukların “hayır” diyememesi onların doğalarından getirdikleri bir durum değildir. Çocuklar öyle eğitiliyorlar ki “hayır” diyemez hale geliyorlar. Çocuğa doğduğu andan itibaren doğru davranılırsa ne zaman “hayır” diyeceğini bilir.

Örneğin, çocuk istemediği bir durumla karşılaştığını anlattığında “*söyle bakalım, sen ne yaptın da başına bunlar geldi?*” diye soruluyorsa ya da “*o kıyafetle dışarı çıkarsan başına her şey gelebilir*” deniyorsa çocuğa kendi bedenini korumayı dersle öğretemezsiniz. Çocuğun, yaşadığı ortamda genel olarak söz hakkı yoksa, “hayır” dediğinde ne olacak? Önemli olan, bu sorunun cevabıdır.

Bu eğitimler verilmesin demiyorum; sadece bunun eğitimle olmayacağı bilinmeli ve bütün umutlar bu yöneme bağlanmamalı diyorum.

Gelelim itirazıma;

“Çocuk ‘hayır’ diyebilmeli ve yetişkinler de bu ‘hayır’ı duyduklarında durmalı.” Nasıl geliyor bu önerme kulağınıza? Bu önerme yanlıştır. Yetişkinler, çocuk “evet” dese de, hatta talep etse de durmalıdır. Yetişkinden çocuğa yönelen cinsel içerikli her türlü eylem çocuğun cinsel istismarıdır. Yükümlülük, çocuğun değil, yetişkinindir. Elbette, çocuğun kendini korumak hakkı vardır ve “hayır” diyerek bunu kullanabilir. Ama “hayır” dememiş olması, eylemin istismar olma özelliğini değiştirmez.

Çocuğun rızasına bir hukuki değer atfedilmesinin istiyorsak, bir strateji olarak çocuğa “hayır” demeyi öğretmeyi ileri sürme konusunu bir daha düşünmeliyiz. Yetişkinler arası eylemlerde temel kriter rızadır, dolayısıyla “evet/hayır” ayrımı çok önemlidir. Yetişkinden çocuğa yönelen bir eylem söz konusu ise durum değişir, çocuğun ne dediği önemli değildir.

Yeniden düşünmeliyiz derken şunu söylemeye çalışıyorum: Her çocuk istismarı olayından sonra “ne yapılmalı?” sorusuna “çocuklara hayır demeyi öğretmeliyiz” demek ile bir istismar davasında “çocuk bağırması” demek arasındaki ilişki üzerine düşünmeliyiz.

Tekrar vurgulamak istiyorum; çocuğa istemediği hiçbir şeyi kabul etmek zorunda olmadığını, bir başkası ondan istemediği bir şeyi yapmasını istediğinde “hayır” diyebileceğini öğretmek biz yetişkinlerin sorumluluğudur. Ancak bu dersle olmaz. Aile içi ilişkilerin, eğitim ortamlarının tümüyle buna göre düzenlenmesini sağlamamız gerekir. Aynı zamanda çocuğa “hayır”ları dinlenmez ise neler yapabileceğini de anlatmamız, göstermemiz gerekir. Başvurabileceği, yardım isteyebileceği kişiler, kurumlar olmalı. Böyle bakıldığında, çocuklara kendilerini koruma becerisi kazandırmak, çocukları istismardan koruma stratejilerinden biri olabilir.

Özetle, önleme stratejilerinden biri olarak ifade edebileceğimiz şey “hayır demeyi öğretmek” değil, içinde bunu da barındıran “çocuğa kendini koruma becerisi kazandırmak ve olanağını sunmak”tır.

İstismarla mücadele konusunda devletin yasal ve sosyal olarak yapması gerekenler nelerdir? Halihazırda “hayır” diyebilmiş ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından koruma altına alınan çocuklara hakları temelinde doğru hizmetler veriliyor mu? Bir çocuk hakları savunucusu ve avukatı olarak sizin çözüm önerileriniz neler?

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 19. maddesi çocuğu istismardan koruma konusunda devlete şu yükümlülükleri veriyor: önleme, tespit etme, müdahale etme, iyileştirme ve zararı giderme, sosyal destek sağlama ve failleri cezalandırma. Görüldüğü gibi; istismar meydana gelmeden önlemekten, olduktan sonra yapılacaklara kadar birçok sorumluluk var.

Bütün bunları içermeyen bir mücadelenin başarılı olmasına imkan yoktur.

Madem mahremiyet eğitimi ve çocuğa “hayır” demenin öğretilmesi ile başladık, “hayır diyebilen çocuğa ne hizmet veriliyor?” sorunuz ile devam edelim. Nereye başvurabilir bir çocuk? Başvuru yerlerinden biri, ALO 183 telefon hattı. Hattın diğer ucunda bu konuda uzman bir kişi bulunmuyor. Bu hat, müracaatı aldıktan sonra çocuğun bulunduğu yerdeki il müdürlüğüne durumu e-mail ile iletiyor. İl müdürlüğündeki yetkili ise bir sosyal çalışmacıyı görevlendiriyor ve bu kişi çocuğun bulunduğu yere incelemeye gidiyor. Bütün bu işlerin ne kadar süre içerisinde gerçekleşeceği; olayın özelliğine, il müdürlüğü çalışanının kapasitesine ve iş yüküne bağlı. Diyelim ki, bu prosedür eksiksiz işliyor. Etkili olup olmadığı sorusunun

cevabı istatistiklerde saklı. 2014 yılında, çocuğa yönelik cinsel istismar suçlarından 18 bin dava açılmış. Ne kadar çocuk başvurmuş diye bakmak gerekir.

“Çocuklar neden başvurmuyor, başvurmaları için ne yapmak gerekir?” diye araştırmıyorsanız çocuk istismarı ile mücadele ettiğinizi söyleyemezsiniz.

Benim önerim; her istismar sonrasında dile getirilen “cezalar arttırılsın” ve “çocuklara hayır demeyi öğretelim” önerilerinin dile getirilmesini bir süreliğine tabu ilan etmek. “Bunları söylemeyin” demek gerekiyor. Bunların söylenmesini engellersek yapılması gerekenleri çoğaltabiliriz. Çünkü çocuk istismarını önlemenin tek bir yolu yok.

Öncelikle; çok ayrıntılı veri toplayan ve bu verileri ayrıntılı biçimde analiz eden bir sistem kurmalıyız. Sebepleri ve süreci tam anlamadan çözüm bulamayız. Hem “neden bu olaylar oluyor?” sorusuna yanıt aramalıyız, hem de “sistemimiz mücadele etmek için etkili mi?” sorusunu hiç durmadan sormalıyız.

Şimdiye kadar yapılan araştırmaların ortaya koyduğu bazı ihtiyaçlar var, onları da hemen karşılamak gerekir.

Bunlardan ilki; bizim sistemimizin istismar olduktan sonra harekete geçiyor olmasıdır. Sistemin odağını değiştirmemiz gerekir; istismar olmadan önlemeye odaklanmalıyız. Çocuğun korunma hakkını gerçekten korumak istiyorsak, riski fark edip önleyebilen bir sistem kurmamız gerekir. Üstelik bu daha az maliyetli bir iştir. Örneğin; aile hekimleri çocukları 2 yaşına kadar takip ediyor, bunu ilk öğretim yaşına kadar yükseltmek ve aile hekimlerinin Çocuğun Psikososyal Gelişimini Destekleme Programı’nı (ÇPGD) uygulamalarını sağlarsak ilk 6 yılı güvence altına almış oluruz. Sonrasında da öğretmenleri riski fark etme becerisi ile donatmak gerekir ki, bunun hazırlıkları da yapılmıştı. Riski fark etme konusunda yeterli beceri ve araca sahip aile hekimleri ve öğretmenler ile işbirliği içinde olacağı belirlenmiş bir sosyal hizmet uzmanı ile ekibi tamamladığımızda erken uyarı modeli kurmuş oluruz. Hiç masrafsız değil elbette ama çok az bir ek gider ile büyük bir etki yaratmak mümkün olabilir.

Asıl sıkıntı, fark edilen risklerle mücadeleye elverişli hizmetlere erişimde yaşanmakta. bu Sistemin işlemesi için elzem olan bu hizmetlerin de planlanması gerekir. Çocuk ve yetişkinlere yönelik ruh sağlığı hizmetleri, aile eğitim programları, danışmanlık hizmetleri, aileye sosyal ve ekonomik destek, gündüz bakım desteği, temel gelir güvencesi gibi hizmetlerin yaygın biçimde sunulması önemli ve gereklidir.

Fark edildikten sonrası için de, acil yardım sunan yatılı kuruluşlar, ruh sağlığı hizmetleri gibi hizmetlerin yanında bu kez adli müdahalenin etkili ve hızlı olmasını sağlamak gerekir. İşte bu aşamaya geldiğimizde cezaların etkililiğini tartışmamız lazım. Etkili ceza yüksek ve ağır olan değildir. Elbette eylemin ağırlığı ve o ülkenin genel ceza politikası ile uyumlu bir ceza olmalıdır.

Mesele cezanın az olması değil, dengesiz biçimde uygulanması. Bunun birçok sebebi var, ancak ben burada başlıklarına değinmek istiyorum. Soruşturma ve kovuşturmalar uzun sürüyor, yeterli delil toplanamıyor ve infaz aşamasında şartlı salıverme şartsız uygulanıyor. Dolayısıyla, kanunun öngördüğü cezaya ya hükmedilemiyor ya da tam olarak infaz edilemiyor. Bu kısmı sorgulamadan sadece nihai cezaya odaklanmış bir tartışma yürütmek bir işe yaramıyor.

Bütün bunlar yüzünden, bence en önemlisi; bu konunun topluma anlatılması yoluyla toplumda koruma sisteminin ve adli mekanizmanın etkili biçimde işlemesine yönelik bir talep oluşturmaktır.

Türkiye’de çocuk istismarı oranları ile ilgili sağlıklı veriler var mı? Yeterli ve kapsamlı verilere ulaşmanın yolları nelerdir? Bu konuda devletin ve sivil toplum örgütlerinin rolü nedir?

Elimizde sorunu anlamaya yetecek sağlıklı veri yok. Bu alandaki veriler sorunu anlama perspektifi ile toplanmıyor. Farklı kurumların topladıkları verilerden biz anlam çıkartmaya çalışıyoruz. Örneğin; adalet istatistiklerine göre, çocukların cinsel istismarı suçu dolayısıyla 2004 yılında 4032 dava, 2014 yılında ise 18 104 dava açılmış. “*Aradaki farkın nedeni ne?*” sorusuna ancak tahminlerimizle cevap verebiliriz. Oysa mücadele etmek istiyorsanız net olarak bilmeniz gerekir.

Aynı istatistiklerden bir örnek daha vereyim: 2014 yılında mahkumiyetle sonuçlanan dosya sayısı 13 968. “*Bunun ne kadarı o yıl içinde açılan davalar, ne kadarı önceki yıllardan geliyor?*” bu sorunun yanıtı yayınlanan verilerde yok. Bakanlıkta vardır ama yayınlanan verilerde yok. Ancak asıl soru şu: “*Önceki yıllardan devredenler neden devretmiş, bu davalar neden uzuyor?*” Bu soruları verilere dayalı olarak yanıtlayamıyoruz, yine ancak kişisel tahminlerle cevaplayabiliriz.

Devletin yapması gereken; bu sorunu anlamayı sağlayacak biçimde kapsamlı veri toplamak ve bu verileri sivil toplumun kullanımına açmaktır. Sivil toplumun, özellikle de akademinin görevi ise bu verilerini ayrıntılı biçimde analiz etmek, sorgulamak ve talep etmektir.

Sizce Türkiye’de cinsel istismar konusundaki yasalar yeterli mi?

“*Yasalar yeterli mi?*” sorusu genellikle “*failleri yakalamak ve cezalandırmak için yeterli mi?*” anlamında soruluyor. Bu soruya kabaca “evet” yanıtını vermem gerekir. Kabaca diyorum; çünkü soruşturma ve kovuşturma usullerine ilişkin düzenlemeler ve öngörülen cezalar yeterli. Biraz önce de söylediğim gibi, uygulamada sorunlarımız var. Deliller yeterince toplanmıyor, davalar uzun sürüyor. Ne kastettiğimi örnek vererek açıklamaya çalışayım. Özellikle cinsel istismar davaları, fiziksel bulgu yoksa delil bulması zor davalardır. Fiziksel bulgu olduğunda da her fiziksel bulgu faili işaret etmez. Eylemi kanıtlsa bile bu eylemin kimin tarafından yapıldığını göstermez. Bu durumda kullanılacak yollardan biri tanıkların çapraz sorgu ile dinlenmesidir. Kanunen bu mümkün, ancak uygulanmıyor. Bu da, ya cezasızlığa ya da yeterli kanıt olmadan cezalandırmaya neden oluyor. İkisi de etkili sonuç için elverişli bir yol değil.

Eğer “*genel anlamda yasalar yeterli mi?*” diye soruyorsanız, “kısmen” diye cevap vermem gerekir. Bu da biraz detaylı bir açıklama gerektirir. Ben kısaca yapmaya çalışacağım.

2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile 41. maddeye eklenen “*Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.*” cümlesi, devletin sorumluluğunu kabul etmesi bakımından önemli bir düzenlemedir. 2011 yılında kabul edilen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin 2. maddesi ile bu sorumluluk Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na ve onun içerisinde de Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne verilmiştir.

Bu Şu demektir; bu ũlkede bir çocuk istismara maruz kalırsa “*Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı görevini gereği gibi yerine getirmiyor mu acaba?*” diye sorulabilir. Bu soruyu sorabilmeniz ve sorduğunuzda aldığınız cevabı değerlendirebilmemiz için biraz daha fazla bilgiye ihtiyaç var. Örneğin; Milli Eğitim Bakanlığı’nın izin ve denetimine tabi bir yurttan istismar meydana geldiğinde, siz soruyu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanına sorduğunuzda, o da “*bu benim yetki alanımda değil*” dediğinde ne diyeceksiniz? Kanunun verdiği bir genel yükümlülük var tamam ama ASPB bu yükümlülüğü bir başka Bakanlığın görev alanında nasıl icra edecek? Bunun tarif edilmesi gerekir. Kısacası; sorumluluk ve sorumlu belirlenmiş ancak bunun nasıl yerine getirileceği belirlenmemiŐ. Dolayısıyla da hesap verilebilirlikten söz edemiyoruz.

Benzer bir biçimde, tespit ve bildirim konusunda da hem Çocuk Koruma Kanunu’nda hem Sosyal Hizmetler Kanunu’nda hem de Ceza Kanunu’nda hükümler var. Ancak kim, hangi durumda, neyi, kime, nasıl bildirecek bu usul düzenlenmiŐ değil.

Müdahaleye gelindiğinde ise, Çocuk Koruma Kanunu birçok tedbir öngörmüŐ durumda ama bu tedbire hükmedilebilmesi için gereken sosyal inceleme konusunda uzmanlık, yeterlilik, uzmanı destekleyici hizmetler gibi alanlarda eksikler, hatta hatalı düzenlemeler var. Sosyal inceleme konusunda ehil olmayan birçok meslek elemanından inceleme yapması bekleniyor. Kanunun tedbirleri düzenlemesi yetmiyor. Tedbirlerin uygulanacağı kuruluŐlara, hizmetlere, uzmanlara ihtiyaç var. Bu ihtiyaçlar hala yaygın biçimde karŐılanabilmiŐ değil.

Dünya geneline baktığımızda, cinsel istismarla mücadele konusunda iyi uygulamaların olduğu ũlkeler var mı?

Bütün ũlkeleri bilmiyorum. Bildiğim herhangi bir ũlkenin de bu konuda en iyi olduğunu söyleyemem. Her ũlkenin güçlü yanları olduğunu, bunları inceleyerek sistemimizi gözden geçirmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Örneğin; İngiltere’nin benim için en önemli özelliği, beklenmedik bir istismar vakası ortaya çıktığında hemen sistemi sorgulamalarıdır. Bir kaç yıl arayla yaşanan Baby P ve Victoria vakaları ile anılan reformlar gerçekleŐtirdiler. Bu tutumun varlığı çocuklar için önemli bir güvencedir.

En büyük tehlike, bir çocuğun başına gelen istismarı münferit vaka olarak görmek, fail ve mağdur ile sınırlı bir sorun olarak algılamaktır. Çocuk istismarı, fail ve mağdur dışında birçok toplumsal faktörün bir araya gelmesi ile ortaya çıkar. O nedenle, her olay bize açığımızı gösterir. Hatamızla, hatta hata bile olması gerekmiyor, istismara sebep olan zelliğimizle yüzleŐmeden bu sorunla mücadele edemeyiz. Yüzleşme cesareti, çocuk istismarı ile mücadele kültürünün özünü oluŐturmalıdır.

Yine İngiltere’deki erken uyarı ve vaka yönetimi sistemleri bence etkileyici rnekler. Bütüncül bir inceleme araçları var. Her tür ihtimali kazuistik metodla belirleyen bir uygulama rehberi var. Örneğin, ocuk ilk kez okula gelmediğinde ne yapılacak? Ne zaman ve nasıl sosyal hizmetlere haber verilecek? Akla gelebilecek her ihtimalin yazılı olduğu bu rehber, konuyu uygulamacının insiyatifinden çıkarıp her çocuğun standart bir gözetimden yararlanmasını sağlıyor.

Almanya rneğinde ise sosyal hizmetler içerisinde adli makamlarla çalışan ayrı bir teŐkilatın olması ve genel olarak da sosyal hizmet teŐkilatının ebeveynler nezdindeki yeri dikkate değer.

Çocuğa hizmet veren meslek elemanları, bir ihmal veya istismar riski gördüklerinde ebeveyni çağırıp görüşme yapma ve onu bir programa katılmaya davet etme yetkisine sahip. Ebeveyn işbirliğini kabul etmezse devreye Jugendamt'ın (Alman Gençlik Dairesi) gireceğini biliyor.

Tabi bunları mutlak koruyucu yöntemler diye değil, riskleri azaltan etmenler olarak görmek gerekir.

Cinsel istismarla mücadelede toplumun sorumlulukları nelerdir? Cinsel istismar konusunda koruyucu/önleyici yaklaşım toplum geneline hangi mesajlarla yayılmalı?

- İşin özünün çocuğa ve haklarına saygı olduğu,
- Cinsel istismarın önlenebilir olduğu,
- Önleyici ve koruyucu bir sistem kurmanın devletin sorumluluğu olduğu,
- Her yetişkinin fark etme, bildirme, takip etme, talep etme sorumluluğu olduğu,
- Önlemenin bir sistem işi olduğu; yani teker teker bireyleri ve çocukları bilgilendirmekle ya da failleri cezalandırmakla olmayacağı bilinmelidir.

Nüfusa kaydı yapılmayan çocuk, sağlık takibi yaptırılmayan bebek, okula gitmeyen çocuk risk altındadır. Dolayısıyla, ülkedeki bütün çocuklar için bu temel hizmetlerin %100 erişilir olması ilk hedef olmalıdır.

Çocukla karşılaşan, ona temas eden, çocukla çalışan her yetişkin çocuk ihmal ve istismarı konusunu, risk fark ettiği zaman ne yapması gerektiğini bilmelidir. Bu kişilerin başvurabileceği resmi bir kurum olmalı, bu kurumun da acilen ve çocuğun yararını önceleyerek devreye gireceğine toplum güveniyor olmalıdır. Bu tür vakaları değerlendirirken ve müdahale ederken, çocukla çalışan kurumlar arasında birlikte hareket etmeyi sağlayacak bir model olmalıdır.

Toplumun en önemli sorumluluklarından biri de, bir istismar olayı yaşandığında “*neden oldu, eksik nerede?*” diye sormak ve eksiğin giderilmesini talep etmektir.

Hangi mesajlar olmalı sorusu benim için zor bir soru. Şu fikirleri içermeli diyebilirim:

- Çocuğu istismar etme.
- Edildiğinden şüpheleniyorsan çocuğu korumaktan sorumlu kuruma bildir.
- Çocuklar için önleyici ve koruyucu bir sistem talep et.
- Her istismar vakasının sistemde bir eksikliğe işaret ettiğine dikkat et, ne olduğunu sorgula ve eksikliğin giderilmesini iste.
- Hatan ya da sebep olan özelliklerinle yüzleşme cesareti göster.

Çocuk Görseli Paylaşmak İçin İyi Niyetli Olmak Yeterli Mi?

Bu yazı 9 Kasım 2020'de Sivil Sayfalar'da yayınlanmıştır.

<https://www.sivilsayfalar.org/2020/11/09/cocuk-gorseli-paylasmak-icin-iyi-niyetli-olmak-yeterli-mi/>

*Ceren Suntekin
Sosyal Hizmet Uzmanı*

“Tüm çocukların hayatlarına güven içinde devam edebilmelerini ve haklarına erişmelerini sağlamak biz yetişkinlerin ve karar vericilerin en temel görevidir. Afet ve acil durumlarda çocuk fotoğrafı paylaştığımız ilk an aslında kötü bir şey yaptığımızı düşünmeyiz, hatta belki de bu acılara ortak olduğumuz hissine kapılırız. Ancak duygularımızı böyle aktarmak çocuklara şiddetsiz bir dünya sunmaya, cinsel istismarı engellemeye, çocukların risklerden uzak yaşamasına, çocukların etkili korunmasını sağlamaya ve en temelde çocukların haklarını korumaya yetmez!”

Çocuklarla ilgili konularda, mesela onlara şiddet uygulandığı ile ilgili bir haber okuduğumuzda, cinsel istismara maruz kaldıklarını gördüğümüzde, denizde batan bir şişme mülteci botunda boğulduklarını öğrendiğimizde, afetlerde enkaz altında kaldıklarını izlediğimizde çok yoğun öfke ve üzüntü duyguları yaşarız. Çoğu zaman bu duyguların etkisi ile bu olayları yaşamış çocukların görsellerini sosyal medyada paylaşır ve veryansın ederiz. Bunu yaptığımız ilk an aslında kötü bir şey yaptığımızı düşünmeyiz, hatta belki de bu acılara ortak olduğumuz hissine kapılırız. Ancak duygularımızı böyle aktarmak çocuklara şiddetsiz bir dünya sunmaya, cinsel istismarı engellemeye, çocukların risklerden uzak yaşamasına, çocukların etkili korunmasını sağlamaya ve en temelde çocukların haklarını korumaya yetmez! Öfkemizi, üzüntümüzü dışa vururuz hatta konunun magazinleşmesine katkı sağlayıp böyle görüntüler karşısında duyarsızlaşırız ancak çocuklara zarar veren var olan koşulları değiştirmeye yönelik somut adımlar atmamız. Asıl sorunun kaynağını düşünmeden hareket ettiğimiz her durumda kendimize hikayeler ve o hikayelerin kahramanlarını yaratır gerçekteki ihtiyacı ve ihlali gözden kaçırmamız.

Çocuklarla ilgili onların görsellerini kullanarak yaygınlaştırmak istediğimiz her durumda kendimize soracağımız ilk soru, bu benim ihtiyacım mı yoksa çocuğun ihtiyacı mı? Şu an bu paylaşımı yapmaya neden ihtiyaç duyuyorum?

Aşağıdaki bulunan sorulara vereceğimiz yanıtlar bizim konuyu doğru değerlendirmemiz ve çocuk haklarını koruyan adımlar atabilmemiz için yol gösterici olacaktır.

Çocukların bedenlerinin yetişkinlere “umut” verme sorumluluğu var mı?

Hepimizin kötü zamanları atlatabilmek için umut duymaya ihtiyacı olabilir, burada umut duyabileceğimiz şey afetlerde çocuk koruma ile ilgili devlet politikalarının geliştirilmesi konusunda olumlu adımlar atılması olmalı. Yetişkinlerin kendilerini iyi hissetmek için çocukların kurtuluş anlarını izlemeleri, paylaşımları ve yaygınlaştırmaları çocukları araçsallaştırmaktır. Üstelik çocuklara faydası yoktur.

Bu fotoğrafı herkesin görmesi çocukların kararı mı?

Çocukların en önemli insan haklarından biri katılım hakkıdır. Çocukların kendilerini ilgilendiren her konuda karar vermeye hakları vardır. Yalnız afet, kaza, savaş gibi kötü olaylar değil gündelik yaşamlarında da her durumda fotoğraflarının çekilmesi ve görünür olması için onaylarının alınması gerekir. 18 yaşın altındaki her çocuğun görüntüsünün medya araçlarında yaygınlaştırılması onun ve bakım vereninin açık onayına ve iznine tabidir.

Çocukların desteklenmesi için onların bedenlerini, yüzlerini göstermeye gerek var mı?

Çocuklar sağlıklı büyüme ve gelişme hakkına sahiptirler. Her çocuk kişisel, bedensel farklılıkları, özellikleri ve koşullarından bağımsız iyilik hallerinin sağlanması için yetişkinler ve karar vericiler tarafından desteklenmelidir. Afet dönemleri dahil her çocuğun en temelde barınma ve sağlıklı büyüme hakkı olduğu kadar birey olarak tanınmaya, anlaşılmaya, kendini güvenle ifade etmeye, psikolojik olarak desteklenmeye ihtiyacı ve hakkı vardır. Çocukların temel ihtiyaçlarına dikkat çekmek; etkili çocuk koruma ve çocuk hakları politikalarını talep etmek çocuk fotoğrafları paylaşmadan da mümkündür.

Çocukların ihtiyaçlarını ve haklarını anlamak ancak onları “masum” gösteren görsellerle mi mümkün?

Yetişkinler olarak çocukları “masum”, “korunmaya muhtaç”, “mağdur” gördüğümüzde onları pasifize eder, yetişkinler ve çocuklar arasında hiyerarşik bir ilişkiyi var sayarız. Bu hiyerarşik yaklaşım bizi çocukların kararları, seçimleri ve bedenleri üzerinde söz hakkımız olduğu yanılgısına götürdüğü gibi, bu tanıma sığmayan tüm diğer çocukların da kaçınılmaz olarak yok sayılmasına yol açar. Çocuklar yardıma ihtiyacı olsalar da olmasalar da haklara sahiptirler. Çocukların ihtiyaçları için harekete geçmek nasıl göründüklerinden, hangi gruba mensup olduklarından, yaşlarından ve bizim dikkatimizi çekmelerinden bağımsız yetişkinlerin sorumluluğudur.

Enkaz altından çıkan çocuğun fotoğrafını paylaşmak konuyla ilgili ne fayda sağlıyor?

Ülkemizde rutin olarak yaşanan doğa olaylarından biri depremlerdir. Buradaki temel ereğimiz afetlerin en az hasarla atlatılması ve can kaybının olmaması; karar vericiler tarafından her türlü önlemlerin alındığından emin olarak güven içinde bir yaşam sürdürmek. Çocukların kurtarılmaya anına ilişkin fotoğraflarını paylaşmamız buradaki ihmalleri görmemizin ve bu konunun takipçisi olmamızın önüne geçeceği gibi çocuğun mahremiyet hakkını da ihlal eder. 18 yaşın altında her çocuğun fotoğraflarının yayınlanması bakım verenin ve çocuğun kendi onayına tabidir.

Daha önce böyle bir deneyimi yaşamış olanlar dahil, bu fotoğrafı görenler ne hissedebilirler?

Bu fotoğrafları görmenin tetikleyici ve travmatize edici etkileri vardır. Yetişkinler de çocuklar da böyle fotoğrafları gördüklerinde çoğu zaman acı, korku, derin üzüntü gibi birçok olumsuz duyguyu yaşar ve bu, hayatlarında kalıcı olumsuz bir iz bırakabilir. Üstelik bu fotoğrafları görmek ve yaygınlaştırmaya katkı sağlamak kalıcı çözümler için harekete geçebilmenin aksine, çaresizlik hissinin artmasına neden olur.

Çocuklar iyileşmeye başladıklarında görsellerin hala dolaşımında olması ne hissettirecek?

Doğru bir psikolojik destek aldıklarında çocuklar iyileşir ve hayatlarına devam ederler. Ancak medyada ve dijital alanda paylaşılan görseller kaybolmaz. Çocuklar o anı arkada bırakmak istedikçe bu fotoğraflar onların karşına tekrar tekrar çıkarak travmatik anılarının canlanmasına neden olur.

Deprem ve her türlü şiddetin çocuklar üzerindeki yıkıcı etkisine dikkat çekmek için çocuk hakları odağında ne yapabilirim?

Öncelikle her durumda çocuğın yüksek yararını düşünmekle başlamak gerekir. Bir yetişkin olarak öncelikle bir çocuğın bu durumu yaşamasını engellemek için harekete geçmemiz gerekir. Bu da çocuğın bir birey olarak görerek afetler ve hazırlık için çocukları doğru bilgilendirmek demektir. Ayrıca devletin imar yasası ve deprem kanunu ile ilgili politikalarının ve uygulamalarının; yıkıma ve can kaybına neden olan ihmallerle ilgili sorumluların yargılanmasının takipçisi olmak, bu konuda giden yanlış uygulamalarda ses çıkarmak önemlidir. Afetler yaşandıktan sonra çocukların en temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak ve güvenli alan tahsisi için çalışmak, bu konuda çalışan ekiplerin koordinasyonu çerçevesinde duyurularını takip etmek, onların yönlendirmelerine göre hareket etmek önemlidir. Çocukların kriz anı ve sonrası ile baş edebilmelerini sağlayacak araçların sağlanması için konunun uzmanlarından destek almalarına katkı sağlamak ve takipçisi olmak, çocukların görsellerini paylaşmadan fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını gündemleştirmek; bu konuda çalışan sivil toplum örgütlerine maddi manevi açıdan destek olmak, doğru kaynaklardan haber almak önemlidir. Çocuk hakları konusunda okumalar yapmak, çocuk hakları alanında çalışan uzmanların görüşlerini dikkate almak, çocuk hakları alanında çalışan sivil toplum örgütlerinde gönüllü olmak yapılabilecek şeyler arasındadır. Tüm çocukların hayatlarına güven içinde devam edebilmelerini ve haklarına erişmelerini sağlamak biz yetişkinlerin ve karar vericilerin en temel görevidir.